

שימוש במים שחוממו בהיתר בשבת

א. פתיחה

ב. דיון בשיטות הראשונים

ג. סיכום

א. פתיחה

חז"ל אסרו שימוש במים שחוממו באיסור, ובפוסקים ישנן התייחסויות שונות לשימוש במים שחוממו בהיתר בשבת, תוך הבחנה בין אופנים שונים של חימום. לאור זאת, יש לעיין בדיון השימוש במים שחוממו בהיתר בשבת. יודגש כי נקודת המוצא לדיון היא שלא היה בחימום המים איסור מדין בישול בשבת, וגם לא מדין שהייה או הטמנה, והשאלה העומדת לדיון היא האם יש לאסור את השימוש במים כתוצאה מעצם החימום שלהם בתוך שבת.

במאמר שפרסמתי לאחרונה¹ התבארו דברי חז"ל ודברי הרמב"ם והרא"ש בעניין זה, ועלה שלפי ההבנה העיקרית בדברי שניהם אין איסור כזה, ושם אף נידונו היתרים שונים שכתבו האחרונים במצבים מסוימים. המאמר הנוכחי משלים לו, והוא מוקדש לביאור שיטותיהם של יתר הראשונים ולחיזוק ההבנה שלפיה אין איסור כזה מעיקר דינא דגמרא, ואף אם בפועל נחשוש לו, אין לנו בו אלא חידושו, ומסתבר להקל כשהמים חוממו בשבת ללא מעשה אנושי, או כשהשימוש בהם אינו לרחיצה אלא לשתייה או שטיפת כלים.

כהקדמה לדיון, יוצגו בקצרה מקורות מרכזיים העוסקים בשימוש במים שחוממו בשבת באיסור וכן במים שחוממו בהיתר בערב שבת, וכן יוצגו עיקרי המתבאר במאמר הראשון בדעת הרמב"ם והרא"ש והאחרונים. לאחר מכן, ייבחנו דברי ראשונים שעשויים להשליך על סוגייתנו.

1. שימוש במים שחוממו בשבת באיסור

במשנה (שבת לח, ב) מפורש שאסור להשתמש במים שחוממו באיסור בשבת:

1 הרב הראל דביר, הנאה בשבת ממים שחוממו בהיתר במיחם גלישה ('גלישבת'), תחומין מד (תשפ"ד) עמ' 193-197.

מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים: אם בשבת - כחמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה. אם ביום טוב - כחמין שהוחמו ביום טוב, ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה.

איסור השימוש במים מובא במשנה ובגמרא כתוצאה של איסור ההטמנה שאנשי טבריה עברו עליו,² ומכך נראה שיש קשר בין איסור ההטמנה ובין איסור השימוש במים, ולא צירוף מקרי של שני איסורים שונים שנאמרו במקרה אחד. ואכן, הפוסקים למדו מהמשנה והגמרא שיש איסור להשתמש בדבר שחומם באיסור של הטמנה,³ ונראה בעליל שאין כוונתם לגזירה מיוחדת על עצם השימוש במים שחוממו בשבת, אלא על איסור שימוש במים שנובע מהאיסור להטמין.

מכל זה עולה שהטעם לאיסור השימוש במים במעשה טבריה, הוא יישום של האיסור הכללי על ההנאה מחילול שבת ('מעשה שבת'), ולא גזירה מיוחדת שקיימת על שימוש במים שחוממו בשבת. וכן כתב בשביתת השבת:⁴

ממה שאמרו שחכמים אסרו הסילון של אנשי טבריא משום הטמנה, ומזה יצא הדין שאסורין ברחיצה, היה משמע שאם הוחמו בהיתר - מותר.

2. שימוש במים שחוממו בערב שבת

בגמרא (שבת מ, א) מתוארת גזירה שגזרו חכמים על רחצה בשבת במים שחוממו בהיתר בערב שבת: "בתחילה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת, התחילו הכלנים להחם בשבת ואומרים: מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין". עוד נאמר שם:

חמין שהוחמו מערב שבת; רב אמר: למחר רוחץ בהן כל גופו אבר אבר, ושמאל אמר: לא התירו לרוחץ אלא פניו ידיו ורגליו... תניא כוותיה דשמואל: חמין שהוחמו מערב שבת, למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו אבר אבר.

2 הקביעה שאנשי טבריה עברו על איסור הטמנה משתמעת מהמשנה, ומפורשת בגמרא (לט, א-ב): "אמר רב חסדא: ממעשה שעשו אנשי טבריא ואסרי להו רבנן - בטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל, ואפילו מבעוד יום. אמר עולא: הלכה כאנשי טבריא. אמר ליה רב נחמן: כבר תברינהו אנשי טבריא לסילוניהו". רש"י: "בטלה הטמנה - נאסרה הטמנה בדבר המוסיף הבל, דהא מבעוד יום נתנו שם הסילון, ומפני שהצוננין מתחממין בכך, ואף על גב דממילא, אסור. לסילוניהו - לסילוניהו שלהן, שחזרו בהן".

3 תוס' (לט, ב ד"ה ממעשה), תוס' ר"י הוקן ותלמידו (לט, ב ד"ה ממעשה), רמב"ן (שבת לט, ב ד"ה ושמעינן): "דמטמין בדבר המוסיף, אסור התבשיל אפי' דיעבד", רשב"א (שבת לט, ב סד"ה אמר רב), ריטב"א (שבת לט, ב סד"ה אמר רב), ר"ן (שבת יח, א בדפי הרי"ף ד"ה גרסינן) ועוד.

4 מלאכת ממשל (אות קכז ד"ה בגמ'). כן כתב גם במילי דשמעתא (שבת ס' ט אות ה ד"ה ונראה ראייה).

ממקורות אלו עולה שחכמים אסרו רחיצה של כל הגוף במים שחוממו בהיתר בערב שבת, כדי למנוע את חילול השבת של הבלנים, והתירו רחיצה מוגבלת של פניו ידיו ורגליו בלבד. דין זה הובא להלכה ברמב"ם (שבת כב, ב) ובשו"ע (או"ח שכו, א), ונפסק כשמואל, שאסור לרחוץ את כל הגוף אבר אבר.

3. תמצית הדין במאמר הראשון בדברי הרמב"ם, הרא"ש והאחרונים

כתב הרמב"ם (שבת כב, ג):

מתחמם אדם כנגד המדורה, ויוצא ומשתטף כל גופו בצונן; אבל אינו משתטף כל גופו בצונן ומתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו, ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין.

מדברי הרמב"ם בפשטות עולה שאין איסור לחמם יד בודדת, אלא רק את כל הגוף, וכן כתבו הב"י (או"ח שכו, ה) ואחרונים נוספים. לעומת זאת, המג"א (שכו, ה) הבין שהרמב"ם אוסר רחצה במים שחוממו בשבת בהיתר אף במקצת הגוף, ולדעתו הסיבה לכך שהרמב"ם אסר רק הפשרה של כל הגוף ולא של מקצתו, היא שהפשרה קלה מרחיצה. לכאורה פשטות דברי הרמב"ם מתאימה להבנת הב"י משתי סיבות: (א) הרמב"ם דימה את ההפשרה לרחיצה ולא רמז על חילוק ביניהן; (ב) הרמב"ם לא כתב שבמים שחוממו בשבת בהיתר אסור לרחוץ אפילו את מקצת הגוף, וקשה לייחס לו איסור שלא כתב.⁵

כתב הרא"ש (שבת ג, ט):

מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן, ובלבד שלא ישתטף ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו. לכך, צריך אדם לזוהר אחר שנטל ידיו, שלא יחמם אותם נגד המדורה עד שינגבם תחלה.

דברי הרא"ש הובאו בשו"ע (שכו, ה) בלשון 'יש אומרים', והמג"א (שכו, ו) כתב שטעם האיסור הוא גזירה על רחצה במים שחוממו בשבת. האחרונים העירו על המג"א שאם זו כוונת הרא"ש, הרי שאין מקור לאיסור זה, ולכן הציעו לפרש שמדובר דווקא בהבאת המים לחום שהיד סולדת בו, או שמדובר בגזירה נקודתית על התחממות כנגד המדורה.⁶

רבים מהאחרונים כתבו שגם לשיטת המג"א, יש להתיר הנאה ממים שחוממו בשבת כאשר מתקיים אחד משני תנאים: (א) המים חוממו באוטומציה, כלומר, לא רק שלא

5 להרחבה נוספת בשיטת הרמב"ם ראו במאמרי הנ"ל (הערה 1) עמ' 194.

6 להרחבה נוספת בשיטת הרא"ש ראו במאמרי הנ"ל (הערה 1) עמ' 195.

נעשה מעשה אסור בשבת כדי לחממם, אלא לא נעשה מעשה כלל; (ב) ההנאה אינה רחיצה אלא שתייה או שטיפת כלים.⁷

7 להרחבה ומקורות לתנאים אלו, ראו במאמרי הנ"ל, עמ' 195-197. יש להוסיף שבמאמר הנ"ל צוין לתשובת שבט הלוי (א, נח) שבה דן המחבר במים שחוממו בשבת באוטומציה, ונוטה להחמיר בשימוש במים אלה, על פי דברי התוס' ישנים המובאים בגיליון הגמרות (שבת לט, ב ליד תוס' ד"ה והא), ויש להאריך קצת כדי להבין את הוכחתו ואת מה שיש לדון בה, כדלהלן.

הגמרא דנה מהי אותה רחיצה שאסרו חכמים במעשה טבריה, והרי אם מדובר ברחיצת כל הגוף - נאמר בברייתא שהיא אסורה גם במים שחוממו מערב שבת ללא כל הטמנה; ואם מדובר ברחיצת פניו ידיו ורגליו - קשה מהאיסור לרחוץ ביו"ט שהוזכר במשנה, שהרי בית הלל מתירים לחמם מים ביו"ט לצורך רחיצת רגליו, ויוצא שסתם משנה כבית שמאי. הגמרא תירצה שמדובר ברחיצת כל גופו, והמשנה מתאימה לדעת ר' שמעון שמתיר זאת כשהמים חוממו מערב שבת, ולא לר' יהודה שמתיר רק בצונן, וקו"ש לא לר' מאיר שאוסר אפילו בצונן. הגמרא המשיכה וחילקה בין מים בכלי שבהם דווקא ר' שמעון מתיר לרחוץ כשחוממו מערב שבת למים בקרקע שבהם כל התנאים מתירים לרחוץ כשחוממו מערב שבת. הגמרא הקשתה על כך ממעשה טבריה שהתייחס לרחצה במים שבקרקע, ולכן תיקנה את החילוק בין כלי לקרקע: בקרקע רק ר' שמעון מתיר, ובכלי גם הוא אוסר.

התוס' הקשו על דברי הגמרא הללו, שהרי מבואר מיניה וביה בגמרא שמעשה טבריה חמור יותר מסתם חימום מים לפני שבת, שכן במעשה טבריה, מבואר במשנה שדנו את המים כמים שחוממו בשבת עצמה, שדינם חמור יותר ממים שחוממו מערב שבת. ואם כן, לא ברורה קושיית הגמרא ממעשה טבריה על החילוק בין מים לכלי, שמתייחס למים שחוממו מערב שבת. התוס' תירצו שהגמרא הניחה שר' מאיר, התנא שמחמיר לאסור רחצה בצונן בשבת, מחמיר שלא לחלק בין שבת לערב שבת. ולכן לשיטתו ניתן לדחות את ההיתר בקרקע ממעשה טבריה, למרות שההיתר בקרקע הוא בחוממו מערב שבת ואילו מעשה טבריה הוא בחוממו בשבת.

בשולי הגיליון, הובא תירוץ אחר בשם התוס' ישנים, ולפיו מעשה טבריה עוסק באותה מציאות שבה נחלקו ר' שמעון, ר' יהודה ור' מאיר: "שהוחמו מבעוד יום כל צורכן, אך מתחממים והולכין גם בשבת, דומיא דאנשי טבריא, ובהנהו פליגי ר"מ ור"ש ור"ש". לפי זה, התנא שדעתו מתאימה להוראת חכמים במעשה טבריה אינו ר"ש, כפי שפירשו רש"י (לט, ב ד"ה והאי) ותוס' (לט, ב ד"ה בין), אלא ר"מ או ר"י.

תירוץ זה מעורר כמה קשיים: ראשית, בברייתא של ר"ש וחבריו לא הוזכר כלל שמדובר דווקא במים שהוחמו מבעוד יום כל צורכם והם ממשיכים להתחמם בשבת, וקשה לפרש כך את דבריהם. שנית, בברייתא של ר"ש וחבריו יש התייחסות לרחיצה בצונן, והתוס' ישנים לשיטתם נדחקו להעמיד זאת במים שהיו חמים בכניסת שבת ונצטננו, ואסור לרחוץ בהם בגלל שהיו חמים בכניסת שבת, וקשה להעמיס פירוש זה ל'צונן' בלשון הברייתא. שלישית, הברייתא מובאת גם בתוספתא שלנו (שבת ג, ד), ושם נאמר: "אמר ר' יהודה: מעשה בביתוס

ב. דיון בשיטות הראשונים

1. דברי המשנה והגמרא בעניין מעשה טבריה

נאמר במשנה (שבת לח, ב):

אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל,⁸ ולא יפקיענה בסודרין, ורבי יוסי מתיר.

ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה.

מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים: אם בשבת - כחמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה. אם ביום טוב - כחמין שהוחמו ביום טוב, ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה.

על הרישא של המשנה, נאמר בגמרא (שבת לט, א):

אמר רב נחמן: בחמה - דכוליה עלמא לא פליגי דשרי, בתולדות האור - כוליה עלמא לא פליגי דאסיר, כי פליגי - בתולדות החמה; מר סבר: גזרינן תולדות החמה אטו תולדות האור, ומר סבר: לא גזרינן.

בן זונן שהיו ממלין לו דלי של צונן מערב שבת ונותן עליו בשבת, כדי שייקר". ר' יהודה מביא מעשה זה כראיה נגד שיטת ר' מאיר המחמיר בצונן, ולתוס' ישנים אין כל ראייה, שכן ר' מאיר מחמיר רק במים שהיו חמים בכניסת שבת. רביעית, לפי התוס' ישנים יוצא שבמים שהוחמו מערב שבת ללא תוספת חימום לאחר כניסת שבת, מותר לרוחץ את כל הגוף, שכן הם תולים את האיסור לרוחץ את כל הגוף במעשה טבריה בכך שהחימום התמשך לאחר כניסת השבת. לפי זה, מוכרחים להעמיד את הברייתא הראשונה בסוגיה ("חמין שהוחמו מערב שבת, למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו"), דווקא בכגון שהחימום התמשך במהלך השבת, שאם לא כן, מותר לרוחץ את כל הגוף, ובהעמדה זו יש דוחק. מלבד עצם הדוחק שבכך, העמדה זו קשה לאור הלשון "למחר", המלמדת שהברייתא מטילה את האיסור מבעוד יום, מבלי להתנות אותו בהמשך חימום המים בשבת. חמישית, לפי התוס' ישנים, הרחיצה בחמים בשבת אסורה גם ללא איסור הטמנה, וקשה על כך מהגמרא שהסיקה ממעשה טבריה ש"בטלה הטמנה". יעוין עוד בראב"ן (שו"ת סי' תקצב אות יד, ח"ג עמ' תשלו במהד' דבליצקי) ובתוספות אשכנזיות עתיקות (ירושתנו ד (תש"ע) לט, ב ד"ה להשתתף), שהציעו לפרש את הסוגיה בדרכים שונות מרש"י ותוס', ולמרות זאת, לא דנו כלל בפירוש המובא בשם תוס' ישנים.

רש"י: "בשביל שתתגלגל - שתצלה קצת, עד שתהא מגלגלת". רמב"ם (פיהמ"ש שבת ג, ב): "ופירוש תתגלגל, תתערבב, וענינו תתבשל מקצת בשולה". מיוחס לר"ן (ד"ה מתני'): "ונותנין הביצה סביב דופני הקומקום כדי שתצלה שם, ומגלגלין אותה והיא נצלית קצת מסביבותיה, אף על פי שאין תוכה צלוי". ראו עוד בירושלמי (סוטה א, ב): "כדי גלגל ביצה", לעומת הבבלי (סוטה ד, א): "כדי לצלות ביצה".

ולא יטמיננה בחול. וליפלוג נמי רבי יוסי בהא. רבה אמר: גזרה שמא יטמין ברמץ.
רב יוסף אמר: מפני שמזיז עפר ממקומו.⁹

עוד נאמר בגמרא (שם לט, א-ב):

אמר רב חסדא: ממעשה שעשו אנשי טבריא ואסרי להו רבנן, בטלה הטמנה בדבר
המוסיף הבל, ואפילו מבעוד יום. אמר עולא: הלכה כאנשי טבריא. אמר ליה רב
נחמן: כבר תברינהו אנשי טבריא לסילוניהו.

איסור השימוש במים מובא במשנה ובגמרא כתוצאה של איסור ההטמנה שאנשי
טבריה עברו עליו, ומכך נראה שיש קשר בין איסור ההטמנה ובין איסור השימוש במים,
ולא צירוף מקרי של שני איסורים שונים שנאמרו במקרה אחד. ואכן, הפוסקים למדו
מהמשנה והגמרא שיש איסור להשתמש בדבר שחומם באיסור של הטמנה,¹⁰ ונראה
בעליל שאין כוונתם לגזירה מיוחדת על עצם השימוש במים שחוממו בשבת, אלא על
איסור שימוש במים שנובע מהאיסור להטמין.

מכל זה עולה שהטעם לאיסור השימוש במים במעשה טבריה, הוא יישום של האיסור
הכללי על ההנאה מחילול שבת ('מעשה שבת'), ולא גזירה מיוחדת שקיימת על שימוש
במים שחוממו בשבת. וכן כתב בשביתת השבת:¹¹

ממה שאמרו שחכמים אסרו הסילון של אנשי טבריא משום הטמנה, ומזה יצא
הדין שאסורין ברחיצה, היה משמע שאם הוחמו בהיתר - מותר.

2. דברי רש"י ותוס'

בפירושו למשנת מעשה טבריה (שבת לה, ב), כתב רש"י:

והביאו סילון - מבעוד יום. של צונן - כדי לחממן, דהמים נמשכין ובאין כל
השבת. לתוך אמה - של חמי טבריא. אם בשבת - אותן שבאו בשבת.

בביאור הכרעת חכמים לאור זאת, כתבו התוס' (שם ד"ה מעשה):

9 רש"י: "שמא יטמין ברמץ - דמאן דחזי סבר מכדי האי לבשולי והאי לבשולי, ותרוייהו דרך
הטמנה, מה לי רמץ מה לי חול, ומשום הכי מודה ר' יוסי. שמא יזיז עפר - שמא לא יהא שם
חול עקור לכל הצורך, ואתי לאזוזי עפר הדבוק, והוי חופר גומא".

10 תוס' (לט, ב ד"ה ממעשה), תוס' ר"י הזקן ותלמידו (לט, ב ד"ה ממעשה), רמב"ן (שבת לט,
ב ד"ה ושמעינן): "דמטמין בדבר המוסיף, אסור התבשיל אפי' דיעבד", רשב"א (שבת לט, ב
סד"ה אמר רב), ריטב"א (שבת לט, ב סד"ה אמר רב), ר"ן (שבת יח, א בדפי הרי"ף ד"ה
גרסינן) ועוד.

11 מלאכת מבשל (אות קזו ד"ה בגמ'). כן כתב גם במילי דשמעתא (שבת סי' ט אות ה ד"ה
ונראה ראייה).

ואסרו ברחיצה, גזירה שמא יערבם בשבת; ולערבם בשבת אסור משום תולדות האור. וחשיבא כחדא גזירה.

בשו"ע הרב¹² הבין בדעת רש"י שיש איסור להשתמש במים שחוממו בשבת, אפילו בהיתר. כן כתב גם בספר מטבח כהלכה¹³ (עמ' 390-391) בביאור דברי רש"י, והוסיף שכך עולה מהאופן שבו הובאו והתפרשו דברי רש"י בתוס'. ואולם, בדברי רש"י עצמו אין התייחסות לסיבת האיסור, ולכן נראה יותר שדברי התוס' לא נכתבו ממש אליבא דרש"י, והתוס' הזכירו את רש"י בתחילת דבריהם רק כמקור לכך שאנשי טבריה הביאו את הסילון מבעוד יום ולא בתוך השבת.¹⁴ יתירה מזו, נראה שגם התוס' לא נשארו בהבנה זו, שכן דחאוה וכתבו: "אך בגמרא מדמי לה להטמנה מבעוד יום, ויליף מינה לאסור להטמין מבעוד יום בדבר המוסיף הבל גזירה שמא יטמין ברמץ ושמא יחתה". אם כן, נראה שממשפט זה ("ואסרו ברחיצה" וכו') אין להוכיח דבר, שכן למסקנת התוס' הוא מושתת על איסור הטמנה.

ואכן, התוס' המשיכו וכתבו:

ולר"י נראה דמה שהיו מתערבין צונן בחמין, לא הוה דמי להטמנה, וליכא למילף מינה; דאיכא למימר דאסרי להו מפני שמבשל המים צוננין. ונראה לו דסילון לא היה מתערב בחמין, כי היה מוקף מחיצות מכל צד, והיו מתחממין המים צוננים שבסילון מחמת חמי טבריא, ולא היו רוחצות בחמי טבריא עצמן, לפי שריחן רע. והשתא דמיא להטמנה, שמים צוננין היו נטמנין בתוך החמין להתחמם.

12 או"ח, מהדורא בתרא סי' רנט ד"ה והנה ברמב"ן: "לפירוש רש"י, מים אלו נכנסו בשבת והוחמו מאליהן, ואסורים ברחיצה ושתיה ככל מלאכה הנעשית מאליה בשבת, כמו פירות הנושרין ומשקין שזבו דאסרו ליהנות שמא יעשה המלאכה בעצמו, וכנכרי שליפט שבביל ישראל, משא"כ לפירוש התוס' דהמים הובאו מבעוד יום אין לאסור כלל כשהובאו בהיתר".

13 מדריך הלכתי לכלי המטבח ומכשיריו, מאת הרב ישראל מאיר מורגנשטרן; מהדורה רביעית מורחבת, ירושלים תשפ"א.

14 ועוד נראה, שלאור דברי הגמרא המשוייכים את מעשה טבריה לאיסור הטמנה, יש לומר שגם אם רש"י בפירושו למשנה כתב שהאיסור הוא מסיבה אחרת - ייתכן מאוד שדבריו בזה אינם אליבא דהלכתא. כלל גדול הוא, שבמקרים כאלה של פירוש לשלב מוקדם של הסוגיה, רש"י עשוי להעדיף שיקולים דידקטיים על פני היצמדות הלכתית למסקנת הסוגיה; ראו במאמרו של הרב אמנון בזק: "יש בדינו כלל גדול כי רש"י מפרש הוא, לא פוסק" - האמנם? נטועים ה (תשנ"ט) עמ' 69-78. בנידוננו, מבחינה דידקטית, ההבנה שהסילון שפך את המים הקרים לתוך החמים עשויה להיות פשוטה יותר מההבנה שהייתה כאן הטמנה ללא מגע בין המים הקרים לחמים.

בדברי התוס' בשם ר"י מבואר, כמסקנת הגמרא, שהאיסור מתייחס גם לעצם המעשה שעשו אנשי טבריה וגם לשימוש במים, והכל משום איסור הטמנה. בכך הם דוחים לא רק את ההבנה שפתחו את הנקבים בתוך השבת, אלא גם את ההבנה שהועלתה בתחילת דבריהם, ולפיה מותר לחמם את המים ע"י מעשה מערב שבת ואין בכך איסור כלל, אך אסור להשתמש בהם מכיוון שחוממו בשבת - שכן הדימוי להטמנה מלמד שיש איסור בעצם החימום באופן זה (ואכן, הלשון במעשה טבריה היא לשון דיעבדית: "מעשה שעשו וכו' והביאו" וכו').

אם כן, למסקנה, אין קשר בין מעשה טבריה ובין גזירה האוסרת את עצם השימוש במים שחוממו בהיתר בשבת. אמנם בספר מטבח כהלכה (עמ' 391) למד על קיומו של איסור שימוש במים שחוממו בהיתר בשבת, ממה שכתבו התוס' "דאיכא למימר דאסרי להו מפני שמבשל המים צוננין", הרי שיש איסור בבישול אוטומטי של מים, גם אלמלא איסור הטמנה. ואולם, ראשית יש להעיר שדברים אלו נכתבו רק בביאור ההוה אמינא, ולא כמסקנה. כלומר, התוס' רק מסבירים כיצד היה אפשר באופן תיאורטי לפרש את החידוש של מעשה טבריה, לו יצויר שאכן היה מדובר בערבוב מים צוננים בחמים. אבל בפועל, התוס' ממשיכים ומפרשים שבמעשה טבריה מדובר בהטמנה ולא בערבוב, וכאמור, הם מביאים לכך הכרח מדברי הגמרא. שנית, נראה שדברי ר"י מובאים בהמשך לאפשרות שהתוס' דנו בה לעיל מינה, "דבסילון היו בו נקבים וכשהיו רוחצים בשבת היו פותחים הנקבים ומתערבין הצוננין בחמין", ואם כן הבישול של המים הצוננים לא נעשה בהיתר אלא באיסור. לאור כל זאת, נראה שאין בדברי התוס' מקור להחיל איסור אליבא דהלכתא על שימוש במים שחוממו בשבת בהיתר.¹⁵ בשולי הדברים, הר"ן (שבת יח, א בדפי הרי"ף ד"ה גרסינן בגמרא ממעשה) כותב כעין דברי התוס', והוא מציג את שיטת רש"י כשיטה המחמירה בגדרי איסור הטמנה.¹⁶

3. דברי הרשב"א

כתב הרשב"א (שבת לט, ב ד"ה אמר):

15 וכן כתב בדעת המג"א בספר מטבח כהלכה בתחילת דבריו (עמ' 392 ד"ה במג"א), אלא שהקשה שמהתוס' לא נראה כך, ולכן תירץ בשלוש דרכים את דברי המג"א. נראה שיש קשיים בשלוש הדרכים, ואכמ"ל, ונראה עיקר כהבנתו הראשונה בדעת המג"א. וכן כתב בדעת התוס' גם בשו"ת להורות נתן (י, מב אות ב), אלא שהמשיך וכתב שמהריטב"א נראה לאסור (ויעוין לקמן בדברי הריטב"א).

16 וייתכן שהדברים קשורים לשיטתו הכללית של רש"י בהבנת איסור הטמנה והיחס בינו ובין איסור שהייה, ואכמ"ל. ראו במאמרו של הרב ברוך גיגי: שהייה והטמנה בשיטת רש"י, טללי שבת א (תשע"ב), עמ' 436-444.

ואם תאמר, היכי מפרש רב חסדא מעשה דאנשי טבריא משום הטמנה, והא ההוא טעמא דהטמנה ליתיה אלא לרבה בלבד, ואליבא דרבי יוסי, אבל לרבנן לא נאסר אלא משום דגזרינן בתולדות חמה. ואפילו לרבי יוסי נמי, אליבא דרב יוסף, ליתיה, אלא משום תולדות האור. ויש לומר דרב חסדא כרבה סבירא ליה, דמשום גזירת הטמנה היא, ורבנן נמי משום תרי טעמי אסרי להו: משום דהוחמו בשבת ומשום הטמנה בדבר המוסיף הבל.

הרשב"א המשיך והוכיח שגם חכמים מודים לאיסור ההטמנה, בנוסף למה שאסרו בישול בתולדות חמה:

ועוד תדע לך, דאי לאו הכי, מאי קא מייתי עלה מעשה שעשו אנשי טבריא, דמבעוד יום היה, וכדאמר ר' חסדא: ממעשה שעשו אנשי טבריא כו', בטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל מבעוד יום; ואילו חלוקת רבי יוסי ורבנן, במטמין בשבת היא, אבל מערב שבת לכולי עלמא שרי.

מכאן הוכיח הרשב"א שאיסור ההטמנה במעשה טבריה אינו מאותו דין של בישול בחמי חמה בשבת, שבו נחלקו ר' יוסי ורבנן רק בשבת אך מערב שבת שניהם מסכימים להתיר, אלא מדין אחר של איסור הטמנה.¹⁷

בספר מטבח כהלכה (עמ' 390), הביא שאותם 'תרי טעמי' שכתב הרשב"א, מתייחסים למעשה טבריה. לאור זאת, הסיק ממה שכתב הרשב"א שחכמים אוסרים "משום דהוחמו בשבת", שיש גזירה חדשה האוסרת הנאה ממים שחוממו בשבת, ואפילו אם חוממו בהיתר, ולכן השימוש במים שחוממו במעשה טבריה אסור משני טעמים. כעין זה כתבו גם בשו"ת להורות נתן (י, מב, ג) ובשו"ת ויברך יעקב (א, מא עמ' עדר ד"ה אמנם¹⁸), וכבר קדם להם הפני יהושע (שבת לח, ב ד"ה וכבר; לט, א ד"ה תוספות בא"ד ולר"י), בעצם ההבנה שדברי הרשב"א הללו מתייחסים למעשה טבריה.

17 בברכת אביב (ברינקמן; סי' א אות יב עמ' יט-כ) טען שהרמב"ן (שבת לט, א ד"ה והא) חלוק על הרשב"א, וסובר שלא היה איסור הטמנה בחמי טבריה, ולמד זאת ממה שכתב הרמב"ן שדברי רבה ורב יוסף נאמרו רק אליבא דר' יוסי ולא אליבא דחכמים. אולם, הרמב"ן לא כתב שחכמים מקלים וסבורים שאין איסור הטמנה, אלא שחכמים מחמירים ואוסרים בישול בתולדות חמה, ולכן לשיטתם אין צורך בהטמנה כדי לאסור. אם כן, אין כאן כל מקור לשלילת איסור הטמנה. כאמור, בגמרא (לט, ב) מפורש שהייתה הטמנה במעשה טבריה: "ממעשה שעשו אנשי טבריא ואסרי להו רבנן - בטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל, ואפילו מבעוד יום". ונראה שמעין זה יש להשיב על מה שכתב הברכת אביב בהמשך דבריו בדעת הר"ן, יעו"ש, ואכמ"ל.

18 הדבר לא נכתב שם ממש במפורש, אך כך מוכח להדיא מההקשר של הדיון.

לכאורה, הבנה זו מעוררת מספר קשיים: ראשית, לא ברור היכן בדברי חכמים מתחדש האיסור הזה, ומניין למד אותו הרשב"א. והרי במחלוקתם עם ר' יוסי אסרו את החימום בתולדות החמה בשבת עצמה, ולא עסקו בחימום שנעשה באופן המותר, ובמעשה טבריה אסרו משום הטמנה. אם כן, לא ברור מניין הסיק הרשב"א שחכמים סבורים שיש איסור כזה.¹⁹ שנית, כאמור, הרשב"א כותב במפורש שמחלוקת ר' יוסי וחכמים בעניין תולדות חמה לא נאמרה אלא במטמין בתוך השבת, "אבל מערב שבת לכולי עלמא שרי", וברור שאין כוונתו להיתר להטמין בלי שימוש, אלא להיתר גם להטמין וגם להשתמש, ולפי הבנתם ברשב"א, נמצא שדבריו סותרים מיניה וביה. שלישית, אם כוונת הרשב"א במילים "משום דהוחמו בשבת" למעשה טבריה, לא ברור מדוע הוא מתנסח בלשון 'רבנן', והרי האיסור במעשה טבריה מוסכם הן על רבנן הן על ר' יוסי. ובמקור הדין של מעשה טבריה במשנה, לא כתוב 'רבנן' אלא 'חכמים'. רביעית, אם יש איסור הנאה מהמים אך אין איסור בעצם החימום שלהם, לא ברור מדוע הרשב"א סתם לאסור, ולא כתב שהחימום מצד עצמו דווקא מותר. חמישית, הויברך יעקב בעצמו כבר תמה על אי ההתייחסות לדברי הרשב"א הללו בשו"ת יביע אומר (או"ח ח"ד לד, מ), ויש להרחיב את תמיהתו לאחרונים רבים נוספים שעסקו בסוגיה ולא הזכירו כלל את דברי הרשב"א הללו, ובכללם המג"א הנ"ל ושאר נושאי כלי השו"ע (בסי' שכו הנ"ל).

נראה שכל הקשיים הללו מובילים להבנה ש'רבנן' שאוסרים משני טעמים אינם החכמים במעשה טבריה, אלא רבנן שנחלקו על ר' יוסי במשנה. הרשב"א כותב שרב חסדא סבור כרבה, וכוונת הרשב"א להסברו של רבה לאיסור המשנה להטמין בחול ובאבק דרכים. אם כן, נראה שהאיסור משני טעמים אינו במעשה טבריה, אלא בהטמנה בחול ובאבק דרכים שמתבצעת בתוך השבת, והיא עצמה אסורה משני טעמים. בכך מיושבים כל הקשיים: יישוב הקושי הראשון הוא שאיסור ההטמנה מפורש בדברי רבה, והרשב"א רק הוסיף שחכמים מסכימים לו. יישוב הקושי השני הוא שאכן לא אסרו חכמים אלא בשבת, ולא מערב שבת, ואין כל סתירה ברשב"א. יישוב הקושי השלישי הוא שאכן מדובר ברבנן דר' יוסי, ולא בחכמים שבמעשה טבריה, והלשון 'רבנן' מתאימה בפשטות.²⁰ יישוב הקושי הרביעי הוא שבשבת עצמה יש איסור גם על מעשה

19 וכבר הקשה כן על הרשב"א בשו"ת ויברך יעקב (שם עמ' ערה ד"ה אמנם מדברי): "ובאמת שלכאורה אין הכרח לומר דרבנן משום תרי טעמי אסרי, דאפשר דלא אסרי אלא משום הטמנה, דלא דמי לרישא דמתני' שגזרי רבנן בתולדות חמה, דהתם מיירי שמבשל בשבת ממש בתולדות חמה, מה שאין כן במעשה דאנשי טבריה. ודו"ק", אך לא ראה בקושי זה סיבה לערער על עצם הבנתו בדברי הרשב"א.

20 וכך עולה גם מהמשך דברי הרשב"א שם: "ורבנן נמי משום תרי טעמי אסרי להו: משום דהוחמו בשבת, ומשום הטמנה בדבר המוסיף הבל; דקסבר רב חסדא דאסיפא קאי, כיון דלא

החימום, ולא רק על השימוש במים החמים. יישוב הקושי החמישי הוא שהרשב"א עוסק בחימום אסור הנעשה בשבת, ולא בדין ההנאה במים שחוממו בהיתר בשבת, ולכן היביע אומר ושאר האחרונים לא הביאוהו.

מלבד כל הקשיים המיושבים, כן מפורש בהמשך דברי הרשב"א (שבת לט, ב ד"ה ויש מפרשים), שהאמירה שרבנן אוסרים מתרי טעמי מתייחסת להטמנת ביצה בחול ובאבק דרכים, שבה עסק רבה, ולא למעשה טבריה: "... שכתבתי דרבנן נמי בההיא דחול,²¹ משום תרי טעמי אסרי לה". וכן כתב הברכת אביב²² בביאור דברי הרשב"א.

לאור כל זאת, אין בדברי הרשב"א מקור לאיסור שימוש במים שחוממו בהיתר בשבת.²³

4. דברי הריטב"א

כתב הריטב"א (שבת לח, ב ד"ה מעשה):

ופרשי' ז"ל כי המים הצוננין היפין היו נמשכים בשבת, ובאין לתוך אמה של חמי טבריה, והיו מתחממים שם. והקשו בתוספות, דהא בגמרא אמרינן דמשום הכי אסרו להו רבנן, משום דדמיא להטמנה, וכאן שמתערבין מים במים, זו אינה הטמנה אלא בשול, שמבשל בחמי טבריה.

תני לה בתר ההיא דרישא, ובין רבנן בין רבי יוסי מודו בה, וכיון דאמאי דקא מודי ביה רבי יוסי לרבנן קא מייתי לה הא משמע דבין רבי יוסי בין רבנן חד טעמא אית להו בההוא מעשה". ונראה בפשטות, שהאזכור הראשון של 'רבנן' מתייחס לאותם 'רבנן' שבשלושת האזכורים שאחריו, שהם רבנן דר' יוסי שאסרו בשבת עצמה חימום בתולדות חמה.

21 הכוונה להטמנה בחומר החול ('בחול ובאבק דרכים'), ולא להטמנה ביום חול.

22 ברינקמן; סי' א (אות יא עמ' יט): "דהא דאין טומנין ביצה בחול, לרבנן, זה משום תרי טעמי: משום בישול ומשום הטמנה בחול. ועל איסור ההטמנה, הוא שהביאו את המעשה דאנשי טבריא"; וחזר על כך שוב בהמשך דבריו (שם אות יג* עמ' כא; אות טז עמ' כב; אות כב עמ' כה; אות לח עמ' לג). עם זאת, הברכת אביב (אות טז עמ' כב) הניח שעכ"פ בדעת רב יוסף (שתלה את איסור הטמנת ביצה בחול, אליבא דר' יוסי, בחשש לטלטול החול ולא באיסור הטמנה), מוכרחים לומר שיש איסור להשתמש במים שחוממו בהיתר בשבת. לכאורה לא ברור מדוע הניח כך, שהרי רב יוסף אמר את דבריו רק בדעת ר' יוסי, ולא בדעת חכמים. והברכת אביב לשיטתו נדחק לומר "דעצמו של איסור זה היה פשוט להם אף בלא המתני", כלומר, שלאיסור זה אמנם אין מקור במשנה, ובכל זאת הניחו משום מה על קיומו, וצ"ע.

23 במהלך דברי הרשב"א מפורש שאיסור השימוש בחמי טבריה אינו מוגבל לרחצה, אלא כולל גם שתייה. להלן תובא מחלוקת אחרונים בדין השתייה, לפי שיטת המג"א האוסר רחצה במים שחוממו בהיתר. לפי המתבאר, אין לדברי הרשב"א שייכות למחלוקת זו, שכן מי טבריה חוממו באיסור, ולכן כל הנאה מהם אסורה מדין מעשה שבת.

לכך פירש ר"י ז"ל כי סילון היו מביאים תוך אמה של חמי טבריה. והיינו דדמי להטמנה, דהא ודאי דכולי עלמא איסור מלאכה אין כאן, שהמלאכה נעשית מאליה בשבת, דהוה ליה כההיא דתניא (שבת יח, א): מניחים מוגמר תחת הכלים, ומתגמרים והולכים כל השבת, ולפיכך לא אסרו אלא מפני שנתחממו המים בשבת. ואסרום בהנאה - או משום דתולדות חמה אסורים, או משום דדמיא להטמנה, והוה ליה מטמין בדבר המוסיף, שאסרו חכמים, כדאיתא בגמרא.

מדברי הריטב"א עולה שחכמים אסרו את השימוש במים משני טעמים, ואחד מהם הוא עצם חימום המים בתולדות חמה, אף אם לא בדרך הטמנה. בשונה מהרשב"א, הריטב"א כותב את הדברים כפירוש ישיר למעשה טבריה, ובהכרח שגם הטעם של "תולדות חמה אסורים" מתייחס למעשה טבריה.

לכאורה יש כמה קשיים בדברי הריטב"א: ראשית, הסילון הוכנס מבעוד יום, ולכאורה אין במעשה טבריה כל מקור לאסור שימוש בתולדות חמה אלה מדין אחר שעומד בפני עצמו ואינו שייך להטמנה, ולא ברור אפוא מניין למד הריטב"א את דבריו. ואכן, הריטב"א מביא את תירוץ ר"י לקושיית התוס', והקושיה היא: "דהא בגמרא אמרינן דמשום הכי אסרו להו רבנן, משום דדמיא להטמנה", ואם אכן יש סיבה נוספת לאיסור, מלבד הטמנה - הרי שקושיית תוס' קשה במידה רבה גם על ר"י עצמו. ואמנם ר"י נוקט את הסיבה הנוספת מבלי לבטל את קיומו של איסור הטמנה, ובשונה מרש"י, אך עדיין קשה מכך שהגמרא אסרה רק משום הטמנה. שנית, בתוס' שלפנינו (שבת לח, ב סד"ה מעשה) כתוב במפורש בשם ר"י שהאיסור הוא רק משום הטמנה, וכן כתב הר"ן²⁴ בשם התוס', ובשונה ממה שכתב הריטב"א בשם ר"י. וצ"ע.

5. דברי התרומה

בספר התרומה (סי' רלב) כתב בנוגע למעשה טבריה:

השתא איסור הבאת מים ליכא, כדתניא פרק קמא: פותקין מים לגינה ומתמלאת כל השבת, אבל כיון שהוחמו בשבת - אסורין ברחיצה ובשתיה.

בספר מטבח כהלכה (עמ' 390), הסיק מכך שכל מים שחוממו בשבת אסורים בהנאה, ואפילו אם חוממו בהיתר. ואולם, כאמור, להבנה זו אין מקור בסוגיית מעשה טבריה, ולהיפך - כתוב שחכמים אסרו משום הטמנה. וכן כתוב במפורש גם בספר התרומה לעיל מינה (סי' רלא):²⁵

24 יח, ב בדפי הרי"ף סד"ה גרסינן בגמרא ממעשה; וכן בחידושי הר"ן (לט, ב סד"ה ממעשה).

25 דברים אלו לא הובאו במטבח כהלכה.

והא דאמר רב חסדא: ממעשה שעשו אנשי טבריא, אסור להטמין במוסיף הבל, והתם אסרו לשתות מה שהוחמו בשבת - התם כל עיקר הטמנה היה בדבר המוסיף, כחמי טבריא, אבל בשוגג - גחלים מועטין סביב לקדרה או תחתיה, ועיקר הטמנה היה בדשן, או בכר וכסת, או דבר אחר של היתר - התם מותר לאכול התבשיל. אי נמי, התם במזיד.

בספר דרך ישראל (טופורוביץ; שבת ח"ב סי' מח עמ' ריב-ריג) כתב בדעת התרומה כעין דברי המטבח כהלכה, וכתב שיש צורך לפרש שאיסור השימוש במים אינו משום הטמנה, משום שהתרומה התיר הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל מחמת עצמו אלא מחמת דבר אחר. לאור זאת, פירש שדברי התרומה הנ"ל, שבהם נידון מעשה טבריה כמקור לדיני הטמנה, אינם מתפרשים כפשוטם, אלא כך:

צריך לומר דרב חסדא למד ממעשה דאנשי טבריא שגזרו גזירה לגזירה, אפילו היכא שעשו המעשה מבעוד יום.

דהיינו - כפי שבמעשה טבריה גזרו גזירה לגזירה אף שהמעשה נעשה מבעוד יום, כך גם במקרה אחר של הטמנה יש לאסור את השימוש בדבר המוטמן למרות שמעשה ההטמנה נעשה מבעוד יום.

נראה שיש דוחק גדול בהבנה זו בדברי רב חסדא בשיטת התרומה, שכן קשה להעמיס הבנה זו בדברי התרומה, שהביא בסתמא את דברי רב חסדא, מבלי לכתוב שבמעשה טבריה כלל לא הייתה הטמנה. גם בסברא, קשה לומר שלכך כוונתו: הכלל הוא שאין גוזרים גזירה לגזירה, ואם במקרה מסוים מצאנו יוצא מן הכלל, אין זה מהווה מקור לכך שכך יהיה גם במקרה אחר. ואם אין למדין מן הכללות, ק"ו שאין למדים מן היוצא מן הכלל. ועוד, שפעמים רבות מוסברת גזירה לגזירה בכך שכולא חדא גזירה היא, והסבר זה במהותו לא מאפשר ללמוד ממנו למקרה אחר ולהיקף תחולה של גזירה אחרת.

לפיכך, נראה שהתרומה לא בא לחדש איסור הנאה ממים שחוממו בהיתר, אלא להביא בלשונו את דין הגמרא, האוסר מים שחוממו באיסור, והאיסור הוא איסור הטמנה. וכך עולה גם משימושו הכפול של התרומה במטבע הלשון 'הוחמו בשבת', בשני הציטוטים הנ"ל, שאחד מהם בוודאי עוסק בהטמנה, ויגיד עליו רעו שגם בציטוט השני כוונת התרומה לאיסור הטמנה ולא לגזירה מיוחדת על עצם השימוש במים שחוממו בהיתר בשבת. ואת מה שהקשה הדרך ישראל יש ליישב, שחמי טבריה נחשבים מוסיפים הבל מחמת עצמם.²⁶

26 הבנה זו נידונה בהרחבה במאמרו של הרב נחום צבי ונדרדולה (הטמנת ביצה בחול ומעשה דאנשי טבריא, שמעתתא דשבת א (ישיבת עטרת שלמה, מודיעין עילית תשע"ג) עמ' קנא-קנב), ויעו"ש שצידד כן בדעת הריטב"א.

6. דברי המאירי

כתב המאירי (שבת מ, ב ד"ה מיחם):

מיחם אדם אלונטית, והוא הבגד שמסתפגין בו כשיוצאין מבית המרחץ, והוא הדין לבגד אחר, או כלי - ומניחה על בני מעים בשבת, להשקיט את הכאב; ובלבד שלא יביא קומקום של חמין ויניחנו, שמא ישתפכו מהמים עליו, ונמצא רוחץ במים שהוחמו בשבת.

המאירי תולה את האיסור להניח קומקום של חמין על בני מעיים בחשש לרחצה במים שהוחמו בשבת, ואף שבסתמא דמילתא הקומקום לא חומם באיסור אלא בהיתר - הן משום שלא ברשיעי עסקינן, הן משום שאם חומם באיסור היה נאסר עצם השימוש בו מדין מעשה שבת, בלי קשר לחשש לשפיכת המים.

אמנם, יש להעיר שתי הערות על דברי המאירי: ראשית, שיטת המאירי (שבת לט, ב ד"ה חמין) היא שאף המים שחוממו מערב שבת אסור לרוחץ את איברי הגוף, מלבד פנים ידיים ורגליים. אם כן, אין צורך לדמות את שפיכת מי הקומקום דווקא למים שחוממו בשבת. שנית, אם הדימוי מתייחס דווקא למים שחוממו בשבת, אזי יש הכרח לומר שגם מי הקומקום עצמם חוממו בשבת, שאם הם חוממו בערב שבת אזי אין לדמותם למים שחוממו בשבת אלא להקל יותר. ולא ברור מניין למאירי שכל הבאת קומקום חמין היא בהכרח ממים שחוממו בשבת, ולא ממים שחוממו בערב שבת. בשולי הדברים יצוין שהראשונים (בעיקר בפירושיהם לשבת מ, ב) הסבירו מה החשש בנתינת קומקום על בני מעיים, והסבריהם שונים מהסברו של המאירי.²⁷ וצ"ע. נמצא שדברי המאירי מהווים מקור לאסור שימוש במים שחוממו בשבת בהיתר, אף שיש כמה קשיים בדבריו.

7. דברי רבינו ירוחם

כתב רבינו ירוחם (ני"ב ח"ג, סט ע"ג):

אסור להביא סלון של צונן מערב שבת, שיהא נמשך והולך בשבת ויתערב לתוך חמי טבריא, גזירה שמא ימשיכו בשבת, והוה ליה כמבשל הצונן לתוך החמין בשבת. כך פשוט בשבת.

בספר מטבח כהלכה (עמ' 390) הבין שגם רבינו ירוחם מתכוון לגזירת האיסור על שימוש במים שחוממו בשבת בהיתר, והביא את דבריו בהמשך לדברי הרשב"א, הריטב"א

27 רש"י (שבת מ, ב ד"ה ובלבד) כתב שנראה כרוחץ גופו, ונראה שכוונתו לכל גופו או רוב גופו, שאסור מגזירת הבלנים. שני הסברים נכתבו בתוס' (שבת מ, ב ד"ה ובלבד): חשש לסחיטה, וגזירת שחיקת סממנים. הראשונים הביאו או שלושת ההסברים הללו או חלקם.

והתרומה הנ"ל. לכאורה יש כמה קשיים שמתעוררים בהבנה זו: ראשית, בדברי רבינו ירוחם לא נידון נושא השימוש במים, אלא עצם החימום שלהם. שנית, כאמור, בגמרא מפורש שטעם האיסור הוא הטמנה, ולא גזירה על שימוש במים שחוממו בהיתר בשבת. שלישית, בלשונו של רבינו ירוחם לא הוזכר עצם חימום המים בשבת כסיבה לאסור, ולכאורה, אין מן הנמנע שכוונתו לומר שאיסור הטמנה הוא הסיבה לאסור את הבאת הסילון מערב שבת. רביעית, אם מדובר באיסור כללי על שימוש במים שחוממו בהיתר בשבת, אזי קצת קשה לשון רבינו ירוחם: "חמי טבריא", והרי הוא הדין בכל מים חמים באשר הם, ולא ברור מדוע צמצם את דבריו לחמי טבריה בלבד. ועדיין צ"ע.

ג. סיכום

בדברי חז"ל לא מצאנו מקור לאיסור שימוש במים שחוממו בהיתר בשבת, וכך גם בדברי הרמב"ם והרא"ש. עם זאת, המג"א ביאר את דברי הרמב"ם והרא"ש על סמך איסור כזה, ורבים מהאחרונים כתבו שגם לשיטתו יש להקל כאשר המים חוממו באוטומציה או כאשר השימוש בהם אינו לרחיצה.

במהלך ביאורם של התוס' למעשה טבריה, הועלתה האפשרות שלפיה יש איסור שימוש במים שלא מכוח איסור ההטמנה, אלא שמא יערב מים חמים וקרים בשבת. נראה שאפשרות זו לא נשארה למסקנה, שכן למסקנה האיסור הוא משום הטמנה, כמבואר בגמרא ובתוס'.

הרשב"א כתב שחכמים אסרו שימוש במה שחומם בשבת משני טעמים: הטמנה ועצם החימום בשבת. מעיון בדבריו, נראה שאין כוונתו למעשה טבריה אלא להטמנת ביצה בחול במהלך השבת, ואיסור ההנאה מעצם החימום הוא מדין מעשה שבת, ולא מגזירה על שימוש במים שחוממו בהיתר בשבת.

מדברי הריטב"א בשם ר"י הזקן, נראה שאכן קיים איסור להשתמש במים שחוממו בהיתר בשבת, אך יש כמה קשיים בדבריו, ויש פער בין דבריו בשם ר"י ובין דברי התוס' וראשונים נוספים בשם ר"י.

התרומה כתב שבמקרה של הטמנה, יש איסור משום שהמים חוממו בשבת. נראה שאין כוונתו לגזירה חדשה על הנאה ממים שחוממו בהיתר בשבת, אלא כוונתו לומר שכאשר החימום נעשה באופן של הטמנה האסורה, נאסר השימוש במים.

דברי המאירי מהווים מקור לאסור שימוש במים שחוממו בשבת בהיתר, אף שיש כמה קשיים בדבריו.

רבינו ירוחם תלה את האיסור להביא סילון במעשה טבריה ב"גזירה שמא ימשיכו בשבת" ולא באיסור הטמנה, ויש מקום להבין שראה איסור בעצם חימום המים בשבת,

גם אלמלא איסור הטמנה. ואולם, אין זה ברור שלכך כוונתו, וכאמור, בגמרא נאמר במפורש שטעם האיסור הוא הטמנה.

לאור כל האמור, נראה שמעיקר הדין, היה מקום לדון להתיר רחיצת מקצת הגוף במים שחוממו בהיתר בשבת, שכן מפשטות הגמרא והרמב"ם נראה להתיר, ורוב הראיות מהראשונים לאיסור נדחו או שעוררו קשיים שונים, ובשל סופרים הלך אחר המקל. עם זאת, כיוון שהמג"א והמשנ"ב ואחרונים רבים החמירו, נראה שלמעשה יש להימנע מכך, ולהתיר רק כאשר לא נעשה בשבת מעשה אנושי לצורך החימום, או כשיש צד היתר נוסף, כגון שימוש לשתיה ולשטיפת כלים.